

**Zemřel Atlas české sociální antropologie.
Josef Kandert (22. července 1943 – 8. prosince 2022)**

Atlas je obr, který na svých ramenou drží nebesa – a právě takovou úlohu Josef Kandert v české sociální antropologii po několik dekád zastával. Třebaže prvních dvacet let jako rytíř bez koně, učitel bez žáků, antropolog bez terénu a afrikanista zavřený v srdci Evropy, zůstal titánem, a měl to štěstí, že si to v následujícím období mohl vynahradiť. Byl přitom atlasem i v kartografickém a encyklopedickém smyslu, téměř nekonečným souborem informací o mimoevropských etnikách a jejich kultuře, zajímavým při poslechu, ale značně obávaným při examinaci.

Na počátku cesty, která k výjimečnému postavení vedla, stála šťastná volba, kdy Kandert v šedesátých letech nastoupil jako student na už značně destalinizovanou (a znovuspojenou) pražskou filosofickou fakultu. Zvolil si afrikanistiku a národopis, přičemž na prvním oboru tehdy v plné síle zářila plejáda badatelů mezinárodního věhlasu a na druhém nastupovala kohorta nadšených zájemců o mimoevropské kultury, výrazně ovlivněných anglosaským strukturním funkcionalismem. Obě školy na sebe navíc působily, diskutovaly a střetávaly se, dokázaly vytvořit prostředí pro plodnou výzkumnou práci. Na Kanderta přitom vedle „cizokrajných etnografů“ Ladislava Holého a Milana Stuchlíka asi nejvíc působil amatérský popularizátor „integrální antropologie“ Josef Wolf, ale rovněž Soňa Švecová, která aplikovala teoretické a metodologické podněty sociální antropologie v terénním výzkumu na Slovensku. I když Kandert musel spolu se svými učiteli překonávat řadu ideologických i čistě byrokratických obtíží, byla to dobrá škola (v níž ostatně nalezl i svou životní družku, amerikanistku Olgu Kandertovou) a zaujatý student plně využil také toho, že se již během studia stal asistentem kurátora afrických sbírek Náprstkova muzea. Zde navíc našel další sympatickou osobnost, tehdejšího ředitele Ericha Herolda, s nímž, ač původně indologem, sdílel zájem o umění subsaharské Afriky.

Výborní učitelé i osobní zájem vedli k tomu, že Kandert ani jako začínající badatel nezůstal u jediného tématu. Podílel se jak na výzkumech ve střední Africe (kapitola ve slavném sborníku *Social Stratification in Tribal Africa*, 1968), tak v tehdejší Československu a současně se snažil výsledky své práce teoreticky

Josef Kandert
© Archiv Olgy Kandertové

ukotvit (kandidátská disertace *Členství v totálních skupinách a chování jednotlivce*). Logickým důsledkem byla úspěšně rozvinutá kariéra (PhDr. 1967, CSc. 1970), která ovšem v čase nastupující tzv. normalizace nevedla za univerzitní katedru, nýbrž do ústraní pracovny v Náprstkově muzeu. Kandert se stal kurátorem africké sbírky, od roku 1974 vedl celé etnografické oddělení muzea a mohl podnikat výzkumné cesty (Etiopie, Maroko, Nigérie, Pobřeží Slonoviny, Zimbabwe), na druhou stranu obvykle nešlo o stacionární antropologický výzkum (ten naopak realizoval na slovenském Horehroní) a omezené byly i možnosti prezentace jeho výsledků. Vedle řady akademických článků na širokou plejádu témat (sociální život, materiální kultura, umění) se jednalo především o katalogy výstav a jen jedinou syntetickou práci – monografii *Afrika* (1984).

I když se s ním vyrovnal a naučil se v něm žít tak, aby mohl dělat dobrou odbornou práci, myslím, že tím „normalizační“ režim Kandertovi ublížil nejvíc. Drasticky omezil možnosti terénního antropologického výzkumu a stejně tak plodnou komunikaci se studenty, odbornou veřejností a koneckonců i širším publikem. Řada jeho učitelů a kolegů emigrovala, jiní se prostě báli a studenty vyučovat nemohli. Sociální antropologie se v sedmdesátých a osmdesátých letech opět stala nechtěnou, z politických důvodů zakázanou disciplínou. Z Kanderta se proto stal solitér, dovedný sběratel a kompilátor obrovského množství informací, zvláštní systematik, který neměl příležitost své systémy diskutovat a předávat dál, takže jim často málokdo další rozuměl. Byl Atlantem nesoucím na ramenou tíži celého oboru – který ovšem prakticky tvořil jen on sám.

Nové možnosti Kandertovi i sociální antropologii přinesl teprve pád komunistického režimu. Na jednu stranu zůstal vedoucím pracovníkem Náprstkova muzea (v devadesátých letech přitom působil i jako zástupce jeho ředitelky), ale současně začal vyučovat na pražské filosofické fakultě a na nově zřízených fakultách sociálních věd (zde byl v letech 1998–2004 rovněž vedoucím katedry sociologie) a humanitních studií, externě jezdil přednášet i do Plzně a Pardubic. Teprve ve zralém věku mohl rozvinout svoji misi obnovy, respektive nového založení oboru sociální antropologie v českých zemích, a to nejen jako vědec a pedagog, nýbrž i jako tvůrce koncepcí a organizátor. Kandert byl jedním z klíčových architektů studijních programů sociální antropologie a jako člen oborových a vědeckých rad, habilitačních a jmenovacích komisí se od počátku devadesátých let až do své smrti výrazně podílel na profilaci oboru. A nejen tohoto oboru, ale také již zmíněné sociologie, religionistiky (od roku 2012 šéfredaktor oborového časopisu *Religio*) a do jisté míry i afrikanistiky.

Rozsáhlé a výrazné učitelské angažmá Kandertovi rychle zajistilo habilitaci (1996) i profesuru (2005). Za všechno se ale platí. Je pravda, že Kandert jako padesátník a šedesátník získal obrovský vliv a stanul na vrcholu oborové hierarchie, ale současně mu to vzalo možnost rozsáhlejší nové výzkumné práce. Posledním velkým výzkumem, na němž se podílel, byla komunitární studie jihomoravského tzv. Filipova, realizovaná studenty a pedagogy Fakulty sociálních věd UK ve druhé polovině devadesátých let (rovněž editor závěrečného sborníku *Jihomoravský venkov po socialismu*, 2004). V případě dalších knih, které publikoval, šlo buď

o práci „ze zásuvky“ (s dvacetiletým zpožděním vydaná souborná studie Horehroní: *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*, 2004), nebo o díla teoretické povahy, která ovšem příliš nereflektovala aktuální poznatky (*Náboženské systémy*, 2010). Také časopisecky publikoval spíše jen drobnosti a příležitostné texty. Nelze se tomu divit, omezení vlastní výzkumné a publikační činnosti bylo daní za neobyčejně rozsáhlé učitelské a manažerské působení, důsledkem racionální volby, i tak je to ale pro obor škoda.

I když v různých životních etapách – především vinou vnějších podmínek – různým způsobem, Josef Kandert po vzoru svých učitelů zasvětil svůj život snaze o vybudování moderní české sociální antropologie. Na rozdíl od nich přitom nakonec slavil úspěch. Nad antropologií bděl doslova do konce svých dní, i v posledních letech a měsících jeho života, když už byl velmi nemocný, jsme se potkávali při různých disertačních a habilitačních řízeních, stále se zajímal o oborový časopis *Lidé města* a celou akademickou komunitu. Proto mě těší, že na rozdíl od mnoha (nikoli svou vinou) méně úspěšných koryfeů oboru, Kandert prožil jak jeho vynucený pád, tak obnovu a rozvoj. Držel svá nebesa jak v době, kdy pod nimi bylo pusto a prázdno, tak v časech hemžení a shonu. Jako jeden z účastníků tohoto mumraje mu za to srdečně děkuji!

Zdeněk R. Nešpor
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.